

до членства в ЄС. – Дзеркало тижня.- № 16. – 2009. – С. 5; 4. Ініціатива „Східне партнерство” не піднімає ідеї набуття Україною повноцінного членства в ЄС - Б.Соколовський. - Прес-служба Президента України Віктора Ющенка. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/13699.html>; 5. Східне партнерство – нова амбітна глава у відносинах ЄС зі східними сусідами. – Європейський простір. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/news/44981.html> [дата перегляду 14.01.2010]; 6. Східне партнерство. – Український тиждень. – Режим доступу: <http://www.ut.net.ua/art/166/0/2374/>; 7. Східне партнерство. – Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=224168250&cat_id=223345569; 8. Україна підтримує „Східне партнерство” як інструмент досягнення членства в ЄС - А. Гончарук. – Режим доступу: <http://ukraine-nato.ukrinform.ua/ua/analytical/1859/>.

УДК: 327.3

Oksana Dobrzanska

Ukraine's Reaction to the Eastern Partnership Program

The article reveals the issues of Ukraine's reaction to the Eastern Partnership Program and the position of Ukraine before the official adopting the program and after the Summit of the European Union in May in Prague. The author take to into account the official announced version and reflections of political scientists and ordinal people. Ukraine positively perceived this program as a necessity on the way to joining EU. But such possibility is not noted in program Eastern Partnership. Some political scientists are convinced that Ukrainian participation in this initiative will be a backward step.

Key words: Eastern Partnership, integration, countries-partners.

© Людмила Кіян
(м.Чернівці)

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

В статті досліджуються основні підходи до визначення неурядових організацій. Розкрито роль неурядових організацій як нових учасників міжнародних відносин та основні напрями їх впливу на можливості держав у світовій політиці. Проаналізовано проблеми, які входять до сфери діяльності неурядових організацій. Окреслено перспективи взаємодії держав та неурядових організацій. У цьому контексті розглянуто вплив глобальних тенденцій світового розвитку на еволюцію інституту держави, що неминуче породжує нову якість міжнародних відносин.

Ключові слова: неурядові організації, глобалізація, національна держава, недержавні актори, система міжнародних відносин.

Більше двох століть національна держава, будучи універсальною політичною організацією, залишалась головним і навіть єдиним актором у сфері міжнародних відносин. Дана реалія була поставлена під сумнів сучасними тенденціями розвитку світового співтовариства.

Революція в галузі телекомунікацій та інформаційних технологій і, як наслідок, зростаюча взаємозалежність світу позначаються на ролі і функціях як окремо взятих держав, так і на системі міжнародних відносин в цілому. Прогресуюче „розмивання”, кордонів, яке унеможливує виключну юрисдикцію тієї чи іншої держави над певною територією; поява глобальних проблем та нетрадиційних загроз, подолання яких потребує об'єднання зусиль; стирання межі між внутрішньою та зовнішньою політикою та децентралізація процесу прийняття рішень – далеко не повний перелік факторів, що зумовлюють зменшення масштабів самостійності і можливостей держави як міжнародного актора.

Глибокі економічні та соціальні зміни в світі внаслідок технологічної революції проявилися зокрема

в зростанні матеріального добробуту, підвищенні рівня і доступності освіти, що створило додаткові можливості для соціалізації та мобільності індивідів і, як наслідок, сприяло зміні їх уявлень про участь в політичному процесі.

Результатом переплетення двох взаємоспрямованих тенденцій – послаблення держави з одного боку та активізація індивіда – з іншого, стала поява приватних за своєю природою акторів, нових форм моральної і політичної поведінки в транснаціональному просторі – неурядових організацій.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що неурядові організації на початку 90-х років ХХ століття утвердилися як автономні та важливі недержавні актори міжнародних відносин. Їх здатність до мобілізації глобальної громадської дії дала підстави стверджувати про появу „другої влади”, стосовно держави, зсув традиційного сприйняття політичного процесу. Це вимагає детального розуміння неурядових організацій, які є важливим чинником соціального та політичного життя та складовою будь-якого суспільства, що існує за умов демократичного режиму.

Метою даного дослідження є аналіз ролі неурядових організацій у формуванні нової системи міжнародних відносин

Джерельну базу дослідження склали наукові доробки вітчизняних і зарубіжних дослідників, котрі займаються проблемами діяльності неурядових організацій, ролі в міжнародних відносинах національної держави, її взаємодії із зазначеним політичним актором. В першу чергу серед них варто відзначити сайти неурядових організацій Міжнародна Амністія [3], Грінпіс [2]. Вагомий внесок у процес дослідження проблеми внесли Г.Шмітц [19], С.Кеглі [16]. Різносторонньому висвітленню сутності і наслідків процесу глобалізації присвяче-

на праця В.Кузнєцова [9]. Соціально-економічні та політичні зміни, які супроводжують перехід до інформаційного суспільства, висвітлюються в статті В.Хороса, а також матеріалах за підсумками круглого столу видатних американських теоретиків постіндустріального суспільства [14]. Перехідність сучасного етапу розвитку у зв'язку з формуванням якісно нової системи міжнародних відносин досліджується М.Лебедєвою та М.Мельвілем [10]. Глибинні суспільні трансформації з точки зору загальноцивілізаційних процесів описує А.Неклесса [13]. Вплив новітніх інформаційних технологій на розвиток неурядових організацій та становлення глобального громадянського суспільства об'ємно досліджується в роботі Д.Балуєва [5].

Термін „неурядові організації„ (НУО) є на сьогодні одним з найбільш вживаних, хоча до створення Організації Об'єднаних Націй його не було в обігу. В 1910 році, коли 132 міжнародні неурядові організації вирішили координувати свої дії, вони створили Союз Міжнародних Асоціацій. В документах Ліги Націй згадується співпраця з „приватними організаціями“, більшість з яких називали себе на той час міжнародними інститутами, асоціаціями, або ж просто міжнародними організаціями [1]. Організація Об'єднаних Націй, побудована на принципі державного суверенітету та покликана вирішувати в першу чергу питання міждержавної безпеки, відображала формальне домінування держав в міжнародних відносинах. В проекті Статуту ООН не передбачалася можливість співробітництва з будь-якими приватними органами. Проте низка, переважно американських, правозахисних організацій активно лобювали внесення даної поправки на конференції в Сан-Франциско в 1945 році. Їм не лише вдалося досягнути офіційного оформлення зв'язків, які підтримувала з приватними Організаціями Ліга Націй, а й винести на порядок денний ООН соціальні та економічні проблеми і, як наслідок, підвищити новостворену Економічну та Соціальну Раду (ЕКОСОП) до статусу одного з головних органів організації. В результаті ЕКОСОП стала своєрідним рупором для недержавних інститутів в рамках роботи ООН, а одним з пріоритетних напрямів діяльності організації став захист прав людини. Незважаючи на те, що він передбачає конфлікт з принципом невтручання у внутрішні справи держав.

З початку 70-х років ріст обсягів діяльності та впливу неурядових організацій призвів до розширеного їх трактування. Термін „неурядові організації„ (Non-Governmental Organizations), введений в обіг Організацією Об'єднаних Націй на позначення організацій приватного характеру з правом консультативного статусу, став всеохоплюючою назвою для всього розмаїття недержавних акторів. Зокрема, Чарльз Кеглі об'єднував (у 2001 р.) під даною назвою власне неурядові організації (в класичному розумінні ООН), а також транснаціональні корпорації, злочинні та терористичні угруповання, національні, етнічні та релігійні рухи [16, с.201-202].

Зараз більш поширеним, на нашу думку, є підхід, який розрізняє дані види недержавних транснаціональних акторів за засобами досягнення цілей (насильницькі і ненасильницькі організації) та безпосередньо цілями діяльності (прибуткові – транснаціональні корпорації і неприбуткові – неурядові організації).

На сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення неурядових організацій і даний термін вживається в різних значеннях залежно від контексту. Проте є ряд базових загальноновизначаних ознак, за якими відрізняють неурядову організацію. За визначенням, вона повинна бути незалежною від урядового впливу. Крім цього є також три характеристики, які дозволяють розмежувати неурядові організації та інші види недержавних акторів. Це неприбутковість (на відміну від транснаціональних корпорацій); невикористання насильницьких методів (що виключає з розгляду такі організації як ХАМАС, Аль-Каїда), та приватний характер діяльності (на відміну від організацій, створених на основі міжурядових угод).

Показовим в цьому плані є питання про те, чи є неурядові організації рятівниками, чи руйнівниками держави? Залежно від відповіді на нього можна умовно окреслити два підходи. Перший, відповідно до якого роль держави і як головного суб'єкта політичної влади, і як найважливішого суб'єкта міжнародних відносин у доступній для огляду перспективі не тільки не ослабне, а й у деяких аспектах посилиться та другий, за яким недержавним акторам відводиться вирішальна роль в ініціюванні системних змін в світовій політиці.

Прихильники оптимістичного бачення перспектив держави відзначають, що посилення ролі неурядових організацій не обов'язково означає відповідного послаблення держави. Скоріше навпаки – держава лише посилюється шляхом делегування частини своїх функцій НУО, що відображається терміном „кооптивна влада„. До того ж, незалежність неурядових організацій від державної політики значно перебільшується: їх діяльність зазнає більшого впливу з боку держави, ніж навпаки. Наприклад надання медичної допомоги в кризових зонах організацією „Лікарі без кордонів„ здійснюється лише за згоди держави і за її ж кошти.

Таким чином, транснаціональні корпорації, неурядові організації та інші недержавні суб'єкти міжнародних відносин, як зазначає С.Блавацький, виступають лише „акторами в окремих сценах спектаклю, режисером якого виступає держава„, [6]. В якості доказу наводиться той факт, що частка фінансування НУО з боку державного сектора зросла з 1,5 відсотка в 1970 році до 40 відсотків на сьогоднішній день. При чому, держава зберігає за собою ряд функцій, які є виключно її прерогативами: монополія на легітимне насильство, оподаткування, регулювання та розподіл ресурсів, соціальне забезпечення і т.д.

Незважаючи на такі дані, подібні узагальнення, про те, що часткове урядове фінансування обов'язково веде до контролю з його боку, неадекватні. Вони ігнорують сутність НУО, перебільшуючи залежність формування

їх пріоритетів від державного фінансування. Насправді ряд правозахисних організацій дійсно намагаються дистанціюватися від будь-яких контактів з урядами держав, підкреслюючи неупереджений характер діяльності. Наприклад, в статуті Міжнародної Амністії чітко зафіксована заборона залучення державних коштів для реалізації програмних цілей [3]. В той же час, операційні НУО, які здійснюють надання гуманітарної допомоги чи ліквідацію наслідків збройних конфліктів, потребують значних коштів на імплементацію конкретних проектів. Аналітичні центри приймають фінансування для проведення досліджень, здійснення інноваційних розробок та вироблення консультацій. Проте в обох випадках дане фінансування спрямоване на реалізацію окремих завдань, а не на адміністрування самих НУО. Тому участь держави свідчить скоріше про ефективність роботи неурядових організацій, та усвідомлення нею переваг співпраці з ними.

Цьому сприяє те, що ряд НУО мають власні засоби. Так, Європейське товариство з вивчення громадської думки та маркетингових досліджень – інформаційно-дослідний центр, створений в 1948 році в Амстердамі, який на сьогоднішній день є чи не найавторитетнішою НУО, яка сприяє розвитку маркетингової діяльності фірм і є лідером з проведення маркетингових досліджень. Товариство є юридичною особою і не має комерційних інтересів, проте структура його бюджету складається з: членських внесків (60%), доходів від проведення конгресів та семінарів (17%), процентів по вкладях у банках, виторгів від продажу власних видань, надходження від рекламодавців (23%) [15, с. 141].

Зріс і перелік проблем, які входять до сфери діяльності НУО. На сьогоднішній день їх діяльність охоплює всі сфери життя, втілює найрізноманітніші інтереси: „НУО породжують нові ідеї; захищають і піддають критиці; мобілізують громадськість; займаються правовим, науковим, технічним та політичним аналізом; надають послуги, проводять моніторинг, впливають на вироблення та імплементацію міжнародних зобов'язань; змінюють норми та інститути” [19].

Стратегія типової транснаціональної кампанії, запланованої та здійсненої неурядовою організацією, визначається кількістю членів організації, можливостями використання матеріальних ресурсів, а також перспектив залучення міжнародних та національних інститутів. Зокрема, Грінпіс, одна з найпотужніших природоохоронних організацій, для боротьби з нелегальною торгівлею деревиною мобілізує засоби масової інформації та сили громадської думки, використовує поштову розсилку основним покупцям деревини в розвинутих країнах, ініціює судове переслідування порушників існуючих міжнародних норм та внутрішньої регуляторної політики, лобіює міжурядові організації та уряди з метою розробки та запровадження відповідних міжнародних норм, вступає у відкриту конфронтацію з торгівцями деревиною [2].

Узагальнюючи вищесказане, потрібно відмітити, що зростання ролі і впливу недержавних акторів є відносно новітнім явищем в міжнародних відносинах, характерним для післявоєнного часу. Саме ж поняття „недержавні актори” за визначенням передбачає їх другорядність по відношенню до держави. Це пов'язано перш за все з тим, що основу міжнародних відносин як академічної дисципліни визначив державоцентричний підхід, представлений реалістичною парадигмою.

В рамках даної парадигми ключовими діючими особами в міжнародній системі є держави. Єдиний спосіб, в який державоцентричний підхід визнає існування недержавних акторів – шляхом розмежування високопріоритетних питань в галузі безпеки (де участь недержавних акторів є мінімальною), і низькопріоритетних питань в галузі економіки, соціальної політики, навколишнього середовища, в яких можливе залучення неурядових та міжурядових організацій, транснаціональних корпорацій. Проте самі недержавні актори не аналізувалися, як такі що не мають істотного впливу на функціонування міжнародної системи.

Крах біполярності та глобалізація призвели до біфуркації міжнародної системи на дві глобальні підсистеми: світ суверенних держав, в якому правила дипломатії і національної влади досі відіграють ключову роль, та складний поліцентричний світ різноманітних, відносно автономних акторів, інститутів, процесів, що розвиваються за власною логікою. При цьому національно-державні органи функціонують на міжнародній арені нарівні з міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями і транснаціональними соціальними і політичними рухами.

Проте необхідно відмітити, що неурядові організації, так і держави з пересторогою ставляться до співробітництва, через ризики взаємної кооптації. Держави побоюються включення НУО в процес вироблення рішень, оскільки це компрометує їх суверенітет та легітимність. Неурядові організації не підзвітні і непідконтрольні, що може вплинути на ефективність функціонування механізму такого включення. Така ситуація поставила на порядок денний два основних питання: хто повинен залучатися до співробітництва і на яких засадах?

Неурядові організації з пересторогою ставляться до такої співпраці, побоюючись втратити незалежність і бути знівельованими та використаними виключно в національних інтересах держав. Запорукою їх впливу є автономія, репутація альтернативності стосовно держави. Будучи кооптованими нею, неурядові організації ризикують втратити опору громадськості.

Незважаючи на дані побоювання співробітництво залишається єдиною можливою альтернативою ефективного вирішення спільних завдань. Неурядовим ж організаціям слід зуміти пристосуватись до нових умов. Тому на сьогоднішній день НУО використовують сучасні засоби комунікації для організації своєрідних

„бліц-кригів” - кампаній на привернення уваги до певної проблеми, які відповідають всім ознакам піар-акцій. НУО беруть активну участь в розробці проєктів міжнародних договорів та конвенцій, виступають в якості посередників між урядами, представниками різних інтересів в процесі встановлення міжнародних режимів. НУО також виступають в якості посередників між воюючими сторонами в конфлікті. Неурядові організації виявляються більш гнучкими і здатними застосовувати нетрадиційні прийоми для запровадження стандартів та норм, з якими уряди та транснаціональні корпорації в результаті повинні погоджуватися під впливом сил громадської думки.

Отже, поряд з традиційним світом міждержавних взаємодій відбувається піднесення впливу, ефективності неурядових організацій, що є запорукою та передумовою становлення глобального громадянського суспільства. Дана біфуркація світової політики символізує перехід до „постміжнародних відносин”, коли на всіх рівнях людської діяльності – від сім’ї до міжнародної організації – участь в політичному процесі має транснаціональні наслідки. Створюється своєрідне павутиння „всесвітньої політичної мережі”, в якому різноманітні актори, інститути і процеси розвиваються за власною логікою.

На сьогодні неурядові організації володіють потенціалом народження нових видів ідентичності та моделей управління, здійснення впливу на систему міжнародних відносин. Реалізація даного потенціалу великою мірою залежить від їх готовності до співпраці з традиційними міжнародними акторами та здатності надалі модифікувати методи діяльності.

Джерела та література:

1. Союз Міжнародних Асоціацій. – Режим доступу: <http://www.uia.org>; 2. Грінпіс. – Режим доступу: <http://www.greenpeace.org>; 3. Міжнародна Амністія. – Режим доступу: <http://www.amnesty.org>; 4. Статут ООН. – Режим доступу: <http://www.un.org/aboutun/charter>; 5. Балуев Д. Новые информационные технологии и глобальное гражданское общество. – Режим доступу: http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&=getForm&r=thesisDesc&id_thesis=2012; 6. Блавацький С. Дилема глобалізації та державного суверенітету // Дзеркало тижня. – 2001. - № 51. – Режим доступу: <http://www.zerkalo-nedeli.com/nn/show/376/33441>; 7. Вебер А. Что стоит за так называемым антиглобализмом? // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. - № 12. – С.50-56; 8. Косолапов Н. Субъекты мировой политики и международных отношений: явление, критерии, основы типологии // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. -

№ 12. – С. 123-133; 9. Кузнецов В. Что такое глобализация? // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. - № 12. – С. 12-21; 10. Лебедева М., Мельвиль А. „Переходный возраст” современного мира // Международная жизнь. – 1999. - № 10. – С.76-84; 11. Лебедева М.М. Современные технологии и политическое развитие мира: новые возможности и новые проблемы. – Режим доступу: http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&=getForm&r=thesisDesc&id_thesis=2013; 12. Морозов Г. Мировое сообщество и надгосударственность // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. - № 5. – С.5-15; 13. Неклесса А. Конец цивилизации, или конфликт истории // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. - № 3. – С.32-38; 14. Переосмысливая грядущее. Крупнейшие американские экономисты и социологи о перспективах и противоречиях современного развития // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. - № 11. – С.5-26; 15. Циганкова Т.М., Гордеева Т.Ф. Міжнародні організації. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.; 16. Kegley С., Wittkopf E. The Promise and Peril of Nongovernmental Organizations // World Politics: Trend and Transformation. – Boston-New-York: Redford/St.Martins, 2001. – 280 p.; 17. Keohane R., Nye J. Power and Complex Interdependence in the Information Age // Foreign Affairs. – 1998. - September-October. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com>; 18. Mathews J. Power Shift // Global Politics in a Changing World. A Reader. – Ed.by Mansbach R., Rhodes E. – Boston-New-York: Houghton Company, 2000. – 528 p.; 19. Schmits H. Pressure Groups in the Global System. Transnational Relations of Issue-Orientated Nongovernmental Organisations. – Режим доступу: <http://faculty.maxwell.syr.edu/hpschmits>.

Liudmyla Kiyani

The Role of Non-Government Organizations in International Relations

The article discusses major attitudes towards the notion „non-government organization” (NGO), the role of the NGOs as participants of international relations and major trends of their influence on states in the world politics. The author analyzes the issues of the NGOs’ activities as well the influence of globalization on the evolution of state institution, which, in its turn causes new quality of international relations. Participation in all political process has transnational implications, when it is on all levels of human activities from family to international organizations.

Key words: non-government organizations, globalization, national state, non-state actors, international relations system.

© Олег Козачук
(м. Чернівці)

МІСЦЕ МЕТИСІВ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ КАНАДСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У даній статті розглядається роль та місце метисів як частини корінного населення Канадської Федерації у сучасному поліетнічному суспільстві цієї

держави. Досліджуються останні статистичні дані згідно перепису 2006 р., аналізується еволюція метисів у порівнянні і з переписами 1996 та 2001 рр. Також